

МОДЕРНІЗАЦІЙНИЙ ТРАНЗИТ ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКИХ ВІДНОСИН ВІД ЦЕНТРАЛІЗОВАНОГО ДО ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Дунаєв І. В.,

к. держ. упр., доц.,

докторант кафедри економічної політики та менеджменту ХарPI НАДУ, м. Харків

Узагальнено еволюцію видозміни принципів базових ознак публічно-управлінських відносин, які описують ідеологічний перехід від централізованого до децентралізованого розвитку регіонів. Спираючись на наукову оцінку пройдених і сучасних станів відносин в Україні, зроблено результатуючий висновок, що генеральний вектор транзиту все ж таки спрямовано на зміну розуміння ролі регіонів в умовах “глобальної спільноти”, на перехід від соціально до глобально орієнтованої регіональної політики за умови пошуку шляхів регіональної інтеграції і співпраці.

Ключові слова: модернізація, модернізація управлінських відносин, регіональна економічна політика, модернізаційний транзит, перетворення відносин, трансформація відносин.

Dunaiev I. V.,

PhD in Public Administration,

Associate Professor, Doctoral student of Economic Policy and Management Department, KRI NAPA, Kharkiv

MODERNIZATION TRANSIT OF PUBLIC ADMINISTRATION RELATIONS FROM CENTRALIZED TO DECENTRALIZED REGIONAL DEVELOPMENT

The paper summarizes evolution of the altering fundamental features of public-administrative relations that describe an ideological shift from centralized regional development to decentralized one. Guided by academic evaluation of the former and current states of administrative relations in Ukraine, a resulting conclusion is made that the general transit vector actually is directed to change the understanding of regions' role in a global community, to transit from a socially-oriented regional policy to a globally-oriented one when searching actively for the ways to accomplish regional integration and cooperation.

Key words: modernization, reshaping governance relations, regional economic policy, modernization transit, transformation relations.

Спираючись на досвід спроб і помилок інших країн, зараз в Україні лише починає формуватися “кістяк” нової регіональної економічної політики з перенесенням акценту на децентралізований розвиток на субнаціональному рівні, тобто на рівні сучасного регіону. Сучасне регіональне управління і регіональна економічна політика є дуже складними формами виразу суспільного інтересу, у яких сконцентровано багато різноспрямованих інтересів та ресурсів та на які також впливає значна кількість зовнішніх чинників різної природи походження й сили. Більшість із них має інституційний характер, залежить від раніше прийнятих рішень і може бути науково виявлена та врахована під час побудови нових управлінських рішень. Вони, по суті, формують рамкову основу з базових передумов і факторів модернізації, а їхня ідентифікація та відстеження основних причинно-наслідкових зв'язків зі змінними об'єктами регіональної економічної політики формують нове предметне поле для досліджень.

В останнє десятиріччя з'явилося достатньо багато глибоких робіт стосовно пошуку оптимальної моделі розвитку регіону на зламі ідеологічних моделей національного управління і в умовах “нової економіки”. Передовсім варто відзначити праці як окремих іноземних авторів (Ф. Барка, А. Бірюков, В. Бочко, Н. Зубаревич, Ф. Мак-Кенн, А. Мельвіль, А. Санктон, А. Сапір, О. Татаркін, Дж. Хопкінс та ін.), так і експертних колективів

міжнародних організацій (ОЕСР, Світовий банк, Комітет регіонів Єврокомісії), а також деяких українських вчених (Г. Монастирський, С. Богачев, В. Родченко, І. Дегтярьова, В. Антонюк та ін.). У них достатньо глибоко наведено основні тренди і чинники, що впливають на напрям і порядок економічних відносин на національному, субнаціональному і локальному рівнях. Однак для проектування нової траєкторії змін у регіональній економічній політиці, яка є достатньо новим і недостатньо розробленим напрямом у сучасній Україні, бракує наукової ревізії та оцінки вже пройденого етапу перетворень у управлінських відносинах та закономірностей сучасного транзиту, що існують.

Метою статті є пошук і обґрунтування визначальних наукових ознак сучасної історії модернізаційної видозміни і переходу публічно-управлінських відносин від централизованого до децентралізованого розвитку українських регіонів.

У даній статті специфічні терміни, що формують її етимологічне ядро, подаються в такій суті: під *модернізацією* розуміється “зростання здатностей до соціальних перетворень [25]; під *модернізацією регіональної економічної політики* (далі – РЕП) розуміються “якісні керовані соціальні перетворення складних управлінсько-господарських відносин на регіональному і міжрегіональному рівнях з різними проявами відповідно до системи цінностей і пріоритетів у конкретно-історичних умовах” [8, с. 19].

Головними причинами поєднання національної і глобальної компонент у проблемах сутнісної регіональної модернізації стали [9]:

– асинхронний і нерівномірний характер світової та регіональної модернізації по країнах і їхніх регіонах. Відносний статус території у процесі світової модернізації може з часом змінюватися – і це відбувається регулярно [6; 22], і, як пропонує М. Лапін на підставі комплексних математичних прогнозів, “можна очікувати, що протягом 20 років збережуть свій статус близько 80 % регіонів за двома полярними рівнями: високо- і низькорозвиненими” [10, с. 56];

– співіснування різних економічних укладів у субнаціональному просторі (“третя хвиля модернізації” за Е. Тоффлером [17]) разом із поширенням форм виразу “напівпрямой демократії”, тобто поєднання представницької і прямої демократії. Успіх модернізаційних перетворень у постіндустріальну епоху визначається не стільки досягнутою стадією соціально-економічного розвитку, скільки зв’язками і становищем в економічному просторі, сприятливим чи несприятливим сусідством, інклюзією в мережеві взаємини, соціально-політичні альянси тощо;

– подальші процеси демократизації суспільства, політичних структур і публічно-управлінських відносин під час політичної та економічної модернізації. С. Хантінгтон характеризує цей процес як “третю хвилю демократизації”, що охопила більшість країн світу [20], проте в основі цих процесів є явне економічне підґрунтя (лібералізація, добробут, права власності). Соціально-економічними передумовами демократичного транзиту в країнах, на думку С. Ліпсета, є індустріалізація, поширена урбанізація, висока освіченість і певний рівень добробуту [23], оскільки капіталістичний розвиток спричиняється до соціальної диференціації, а це – до плюралістичної конкуренції та розбудови громадянського суспільства [5; 11, с. 13]. Зі зростанням доходів та обсягів споживання зазвичай у країнах актуалізується запит на суспільні демократичні чи хоча б гуманістичні зрушення: у світі протягом 1950–2010 рр. щороку зростають і світовий ВВП (майже в 4 рази), і середня очікувана тривалість життя (майже на 27 років до 2015 р.) [19] при значних розбіжностях між розвиненими і недорозвиненими країнами.

Ці комплексні причини вказують на те, що модернізацію доцільно розглядати як “екзогенно-ендогенний процес” [24], також враховуючи і зовнішні чинники, окрім традиційно внутрішніх – традицій, соціальних інститутів і культурних цінностей. Сьогодні вже існує значний фундамент наукових теорій і міждисциплінарних моделей,

що пояснюють феномен модернізації і містять корисні висновки для регіональної модернізації і модернізації РЕП. Представники різних наукових шкіл суспільної модернізації фокусують увагу на різних аспектах модернізаційного транзиту політико-економічних відносин на національному і регіональному рівнях. Укладені в науковій літературі відповідні підходи можна класифікувати як:

– моделі соціальних змін, що мають найбільш загальний “наддисциплінарний” опис суспільних перетворень (еволюціоністська теорія, циклічна теорія, “рівноважна парадигма”, конфліктологічна парадигма);

– відокремлені теорії модернізації, що сформовані саме як теорії модернізації (осучаснення) з поступовою відмовою від односторонньої “вестернізації” на користь декількох “епіцентрів” модернізації та що мають фундаментальний міждисциплінарний характер (класична теорія модернізації, теорія демократичного транзиту, теорія постмодернізації, теорія вторинної модернізації, теорія регіональної модернізації та ін.);

– економічні та економіко-географічні теорії, що мають достатньо виражений дисциплінарний характер і відповідну методологію для аргументації (неокейнсіанський підхід до регіонального розвитку, неокласичний підхід до формування регіональної політики, теорії регіоналізму, теорія незбалансованого зростання, теорія життєвого циклу, теорія дифузії нововведень, нова економічна географія, теорія нового регіоналізму, підхід інвестиційного програмування та ін.).

Класичні та сучасні модернізаційні теорії істотно різняться. Зміна теоретичних основ модернізаційного підходу сприяла перетворенню спочатку односторонньої й абстрактної теоретичної моделі, що не відігравала істотної ролі в емпіричних дослідженнях, на модель багатовимірну й еластичну по відношенню до емпіричної реальності, зокрема – реальності нових публічно-управлінських відносин на регіональному рівні. Сьогодні проблема модернізації РЕП в Україні одночасно торкається дуже глибоких проблем: і еволюції суспільних та господарських відносин, що, за Е. Тоффлером, можна віднести до транзиту між трьома “цивілізаційними хвилями” (сільськогосподарською, індустріальною та інформаційною), і міри глобалізації національних і локальних економік тощо.

Особливого контексту модернізація набуває в публічно-управлінських відносинах на регіональному рівні.

По-перше, постійне балансування навколо ефективності в її різних проявах зумовило перехід до нових парадигм і типів публічного управління. З акцентом на більшій результативності публічного управління, делегування повноважень, збалансуванні “плюсів влади”, політичному плюралізмі, взаємодії з громадянським суспільством сучасними концепціями адміністративних реформ [1, с. 24] є:

– новий публічний менеджмент (new public management), що передбачає децентралізацію управління за рахунок розширення повноважень і відповідальності органів місцевого самоврядування з відповідною актуалізацією певних цінностей (автономія, демократія, ефективність і наближення до населення [18, с. 81]), що має забезпечувати більшу гнучкість управління, конкуренцію між надавачами послуг і громадянську активність;

– “врядування” (governance) з його відповідними різновидами (good governance, responsive governance, democratic governance). Основне управлінське завдання – у пошуку рольового і функціонального оптимуму між трьома учасниками – ринком, публічним сектором і громадянським суспільством, форм їхньої кооперації. Це означає, що сучасні процеси модернізації публічно-управлінських відносин на регіональному рівні відносин можна порівняти з політико-адміністративним “паззлом” із взаємопов’язаних політик, планів і проектів.

По-друге, модернізація суттєво впливає на конфігурацію регіональної структури економіки та її трансформацію. Це підтверджується значною просторовою варіацією в перерозподілі фінансових та інших ресурсів у цілях оптимізації моделі національного розвитку, а також поширеним феноменом неоднорідності економічного простору. Хоча модернізація гіпотетично має вести до вирівнювання рівнів розвитку різних територій, до економічної, політичної і соціокультурної уніфікації, а у процесах регіонального розвитку зазвичай є впливовими орієнтири на територіальне розмаїття і регіональну ідентичність, така їхня удавана перпендикулярність є оманливою. Властиві будь-якій модернізації асинхронність, нерівномірність і дискретність призводять до частой історичної ревізії ролі територіальних сегментів у регіональній структурі суспільства, а природний модернізаційний “ухил” до політико-адміністративної уніфікації й систематизації призводить до зростання регіональних протиріч і диспропорцій.

Формулюючи вектор сучасного модернізаційного транзиту, варто виходити з того, що оновлена регіональна економічна політика в Україні покликана стати одним з інструментів вирішення головного протиріччя сучасного періоду територіального розвитку в Україні: в аномально гострій невідповідності сформованої в попередні десятиліття територіальної організації соціально-економічної життєдіяльності, сутнісним виразом якої була планово-директивна схема розвитку і розміщення продуктивних сил, новим – ринковим і децентралізованим принципам просторової організації соціально-економічних відносин. Стимулами розв’язання цієї проблеми стали:

а) криза – через саморозв’язання ринковими суб’єктами проблем в економічній сфері, що на практиці переважно і відбувалося. Часто у 1990-х рр. в Україні таке саморозв’язання було стихійним;

б) реформи – через регульоване подолання, що на практиці виражається у значно меншому ступені.

У 2000-х рр. на пострадянському просторі, по суті, некерований процес концентрації не тільки виробництва, а і взагалі економічної активності на найбільш життєздатних територіях прийшов на зміну централізовано-плановому розподілу господарського потенціалу по території. Але життєспроможність мала тут уже інші об’єктивні причини і була пов’язана або з великою концентрацією попиту і капіталу (як у великих містах), або з вигідними стартовими природно-ресурсними передумовами для торговельно-посередницької діяльності, або з вигодами географічної позиції (транспортна доступність, близькість до ринків). Масштабними наслідками цієї стихійної трансформації соціально-економічних і публічно-управлінських відносин у регіонах є різні економічні й політико-соціальні ситуації та прояви: активний розвиток у найбільших містах, хронічна депресія, запустіння, нестабільність, втрата державного контролю над окремими територіями України тощо.

Сучасна державна економічна політика регіонального розвитку України досі не відійшла від радянської концепції “регіональної економіки”, хоча розпочато і трансформацію у бік “good governance” та децентралізації повноважень, і вже близько десяти років правильно практикується соціально-економічне планування розвитку регіонів. При цьому з 2013–2014 рр. робиться наголос на залученні регіонів до вирішення супутніх завдань загальнодержавного значення: перенести акцент у модернізації економіки з держави на регіони і прискорити зростання національної економіки за рахунок лібералізації умов господарювання і децентралізації влади. Природним наслідком є відновлення в Україні ідеології децентралізованого управління, першим важливим кроком якого є розпочата реформа місцевого самоврядування, а наступними кроками можуть стати відновлення нових національних і міжрегіональних “полюсів зростання” за ініціативою регіонів тощо. На макрорівні йдеться про об’єктивну тенденцію до соціалізації

системи управління: в інформаційний вік центри прийняття рішень (локальні, регіональні, макрорегіональні) виникають усюди, де утворюються “вузли” нагромадження і передавання знань. В одних країнах цей пошук поки обмежений децентралізацією управління в рамках адміністративної вертикалі (передача частини функцій центру на рівень регіонів), в інших – він націлений на заміщення вертикалі системою самоорганізованих мережевих спільнот.

За умов дерегульованої економіки і децентралізованого управління, коли відсутній централізований “арбітр”, досягнення макроекономічної рівноваги не буде автоматично відбиватися в регіональних системах, якщо такі системи не являють собою локальний простір мережевого типу. Оскільки і регіональних систем (підсистем) мережевого типу, і “полюсів зростання” в Україні зараз дуже мало – окрім тих, що розташовані у великих містах, являючи собою вже управлінську проблему іншого порядку, то постає методологічне питання щодо формування “децентралізованого механізму” підтримки “подвійного балансу” з одночасним використанням державних програм і стратегій регіонального розвитку [12, с. 203–204]. Але в українській практиці державні програми і регіональні стратегії являють собою документи, що перетинаються лише за спільними цілями і пріоритетами державних політик і за системою статистики, але зазвичай не перетинаються в частині взаємної ресурсної підтримки і доповнення, що суттєво зменшує ефективність РЕП.

У цілях забезпечення більшої узгодженості державної та регіональної політики та модернізації РЕП це означає, що регіональна економічна політика може реально існувати лише як система рішень, спрямованих на реалізацію пріоритетів із розподілу суспільних ресурсів, причому державний пріоритет досягатиметься шляхом декомпозиції його на просторові складові, а вже потім – через інтеграцію результатів і синтез на державному рівні. Але для практичного запровадження такої політики бракує фінансового ресурсу, який можна було б сконцентрувати і спрямувати на підтримку дійсно значущих для країни пріоритетів. За задумом, одними з головних відповідей цьому в Україні стала реформа місцевого самоврядування разом із бюджетною і податковою децентралізацією, зі створенням цільового ДФРР та ін. Однак цього ще замало.

Розпочаті в Україні реформа місцевого самоврядування й дерегуляція економіки поки що несуттєво наблизили серед регіонів таке бачення майбутнього, яке б виходило за рамки стереотипних уявлень у логіці прийняття рішень “згори донизу”. Хоча деякі з поширених нововведень і здатні привести до покращання результатів окремих регіональних економічних політик чи якірних проектів згідно з регіональними стратегіями, проте забезпечити завдяки їм якісний “стрибок” у регіональному розвитку, залишаючись у старій парадигмі відносин між “центром” і регіонами, нереально. Це вказує на те, що сучасна логіка соціально-економічного розвитку Української держави може бути життєздатною за умови чіткого і об’єктивного розподілу повноважень (із засобами і ресурсами) і відповідальності (колективної та персональної) між усіма учасниками просторового розвитку. Спроби відступити від цього правила зазвичай закінчуються концентрацією ризиків і збоями у функціонуванні незахищених підсистем національної економіки.

В останнє десятиліття задля подолання радянських стереотипів формування регіональних систем і управління ними в науковому середовищі розвивається ідея трансформації моделі регіонального розвитку переважно “за єдиним державним проектом” у бік децентралізованого “саморозвитку” регіонів [21, с. 160], що тісно пов’язана з інтересами територіальних громад і місцевого бізнесу. Це збіглося із започаткованим у 1990-х рр. в Європі процесом формування нової парадигми розвитку регіонів – регіонального саморозвитку, орієнтованого на більш повне врахування інтересів регіо-

нальних і локальних спільнот і опору переважно на власну ініціативу. У цих цілях ЄС з 1957 р. провадить політику об'єднання Європи на основі "регіональних відмінностей" за допомогою низки фондів регіонального розвитку (Європейський соціальний фонд – з 1958 р., з 1975 р.; Фонд згуртування регіонального розвитку – з 1993 р.).

Під впливом процесів демократизації суспільного розвитку вже сформувалася низка альтернативних наукових концептів і теорій розвитку на субнаціональному рівні, які увібрали в себе ідеї модернізації економічних відносин, дерегуляції та децентралізованого управління. Керуючись у відборі таким критерієм, як "потенціал до якісних керованих соціальних перетворень на регіональному рівні", що впливає з авторського визначення модернізації РЕП, можна виділити кілька сучасних наукових концептів.

1) Теорія саморозвитку територіальних соціально-економічних систем, що ґрунтовно розвинена в роботах О. Татаркіна [16]. Шлях такого саморозвитку передбачає наявність двох системотворчих умов: а) внутрішньої самодостатності регіональної економічної системи, здатної підтримувати її організаційну цілісність і забезпечувати тривалу стійкість регіонального розвитку, і б) сприятливих зовнішніх умов і середовища, що сукупно забезпечують стійкий збалансований саморозвиток у стратегічній перспективі.

2) Концепт інтегративного розвитку регіонів (В. Бочко [3]). Його центральним моментом виступає компромісно створений узгоджений продукт, під яким розуміється матеріальний або нематеріальний результат людської праці, господарської діяльності, сумісний із бажаннями та сподіваннями всіх учасників об'єднаних дій. Відповідні перетворення передусім пов'язано зі змінами у способі мислення людей щодо образу і стилю поведінки й життєдіяльності.

3) Концепт синергетичного розвитку регіональних систем, що базується на тектології О. Богданова та теорії динамічних систем. Такий розвиток передбачає здатність відкритих систем переходити до мобільності і самоорганізації [2; 4, с. 62; 13], тим самим забезпечуючи собі тимчасовий стан рівноваги. Логічним продовженням цього концепту є коеволуційний підхід до співорганізації розвитку регіонів (С. Курдюмов, П. Щедровицький, О. Акерман), а його модернізаційний аспект вбачається у здатності вибудовувати нові форми економічної взаємодії регіонів, заміщуючи конфлікт інтересів і суперництво багатосторонніми конкурентними перевагами [7, с. 166]. Методологічно регуляторний механізм розвитку регіону звертається до форм урахування дисбалансів зовнішніх і внутрішніх систем і передбачає організаційне поєднання об'єктів різних систем управління, інтеграцію входження одного елемента одного комплексу в інший та, за необхідності, їхню диференціацію, тобто закриття комплексу дисфункціональних систем. Основну увагу в регіональному управлінні повинно приділятися прогресивному відбору (або "підбору" за О. Богдановим). Взаємодоповнюючи один одного, обидва процеси інтеграції та дезінтеграції організують складну систему, а суб'єкт управління має грамотно контролювати і формувати дані процеси.

4) Концепція узгодженого розвитку регіонів (О. Сухарєв), яка розглядає регіон як трикомпонентну динамічну модель: як квазідержава, як квазікомпанія і як потік експорту-імпорту [14; 15]. Після виділення відповідних трьох систем взаємозв'язків ("технології – продукти – ринки", "соціальні стандарти – зайнятість" і "проекти – програми – інвестиції") пошукове завдання зводиться до економетричного оцінювання створеної споживчої вартості й загального обсягу затребуваного інвестиційного ресурсу. Модернізація ж управлінських відносин на мезорівні непрямо розглядається через здатність до засвоєння технологічних і продуктових інновацій у контексті базових моделей економічного зростання (Р. Солоу і Р. Лукас) та їхніх модифікацій (Р. Барро, Е. Хелпман, П. Агхіон і А. Хоуїт, О. Гранберг).

Важливими спільними рисами у цих чотирьох сучасних теоретичних концептах є такі умови модернізаційного транзиту управлінських відносин:

– дискретні, одночасні й певною мірою узгоджені дії суб'єктів і на регіональному, і на національному рівнях заради набуття нової точки рівноваги з новим, більш вигідним становищем регіонального суб'єкта;

– зростання здатностей до соціальних перетворень (модернізації) умовного регіону більше залежить від його внутрішньої готовності, аніж від конкретних зовнішніх умов, а використання ним зовнішніх умов і резервів зростання є важливим. Позитивний результат перетворень не є гарантованим;

– здатність регіону вдало комунікувати і співпрацювати з оточенням.

Отже, сучасний науковий “фарватер” модернізаційного транзиту публічно-управлінських і економічних відносин в сучасній Україні формує різні способи того, як регіональна влада, що отримує більше повноважень і ресурсу під них, зможе значно розширити свої організаційно-економічні можливості в самостійному (без участі “центру”) і під власну відповідальність перед місцевим населенням вирішенні проблем регіонального значення, в той же час центральна влада зможе зосередитися переважно на питаннях створення необхідних для цього рамкових умов і допомозі тим регіонам, які все ж таки не спроможні впоратися зі своїми проблемами самостійно. Як наслідок, під час переходу до децентралізованої системи управління природно відпадає питання про те, яким регіонам держава надаватиме підтримку – слабким чи сильним;

а) користуючись новими отриманими повноваженнями разом з ресурсами, регіоні-лідери зможуть виграти набагато більше, аніж від отримання ними централізованої підтримки в рамках концепції стимулювання “точок зростання”. За інших рівних умов, самостійне розпорядження власними потенціалами дозволить цим регіонам і без підтримки “згори” забезпечувати своє зростання;

б) відсталим регіонам, які не матимуть достатніх ресурсів, не обійтися без централізованої державної допомоги, і отже, місія держави полягатиме у “розв'язанні рук” сильним регіонам і допомозі слабким.

Аксіоматично, що без загальної демократизації життя будуть малоефективними і децентралізація ресурсів і повноважень, яка розсуває інституційні бар'єри і сприяє розвитку більш конкурентоспроможних регіонів, і механізми дерегуляції, які дозволяють регіонам приймати рішення самостійно з урахуванням своєї специфіки. Однак перелік векторів і об'єктів змін, що відкриває сьогодні модернізація регіональної економічної політики в Україні, торкається глибинних просторових і структурних проблем національної економіки, справедливої кризи довіри до формальних інститутів влади і потужного запиту суспільства на реформи в країні. Отже, загальна концепція модернізації регіональної економічної політики в сучасній Україні буде виходити з головних, на мою думку, глобальних передумов модернізації у поєднанні з основними національними причинами модернізації, що формують неефективний і застарілий спосіб організації територіального управління в Україні, що, у свою чергу, визначатиме напрями змін, суб'єкти і об'єкти змін і основні очікувані державноуправлінські результати. Методологічно це спрямовано на зміну розуміння ролі регіонів в умовах “глобальної спільноти”, обґрунтуванню переходу від соціально до глобально орієнтованої регіональної політики за умови пошуку шляхів регіональної інтеграції і співпраці.

Напрями подальших наукових досліджень вбачаються в пошуку зв'язків виявлених базових передумов і рушійних сил з модернізаційними факторами динаміки розвитку українських областей та в пошуку проблем модернізаційного переходу до децентралізованої моделі регіональної економіки.

Список використаних джерел

1. Бакуменко В., Попов С. Парадигма інноваційного розвитку суспільства: сучасні концепції реформування публічного управління// Ефективність державного управління. 2015. № 43. С. 21–28.
2. Богданов А. А. Тектология. (Всеобщая организационная наука): в 2 кн./редкол.: Л. И. Абалкин и др. М.: Экономика, 1989. Кн. 1. 203 с.; Кн. 2. 350 с.
3. Бочко В. С. Интегративная экономика – экономика скоординированного и социально ориентированного развития//Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз. 2012. № 5 (23). С. 48–59.
4. Бухаріна Л. М. Процес управління і самоорганізації регіональних соціально-економічних систем//Економічний нобелівський вісник. 2014. № 1 (7). С. 59–65.
5. Дойч Ф., Вухерпфенниг Ю. Модернизация и демократия: пересматривая теории и факты// Гефтер: интернет-журн. 2012. URL: <http://gefeter.ru/archive/6924>.
6. Дунаєв І. В. Методологічні засади теорій регіональної модернізації та подолання відсталості регіонів//Державне будівництво. 2015. № 1. Доступно також у PDF: <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2015-1/doc/2/04.pdf>.
7. Дунаєв І. В. Міжрегіональна взаємодія на принципах коеволуції: нова траєкторія в модернізації регіональної економічної політики//Ефективність державного управління: зб. наук. пр. Львів: Вид-во ЛРІДУ НАДУ, 2015. № 44. С. 162–169. Доступно також у PDF: www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/edu_44/fail/ch_1/22.pdf.
8. Дунаєв І. В. Модернізація регіональної економічної політики: ідентифікація і семантичний аналіз понятійного апарату//Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. Одеса: Вид-во ОРІДУ НАДУ, 2015. № 4 (64). С. 16–20. Доступно також у PDF: http://www.oridu.odessa.ua/9/new_options/pdf/003/Dunayev.pdf.
9. Дунаєв І. В. Специфіка модернізації у регіональній економічній політиці: базові передумови і фактори впливу//Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. Харків: Вид-во ХарPI НАДУ "Магістр", 2016. № 1 (49). Доступно також в PDF: <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2016-1/doc/3/02.pdf>.
10. Лапин Н. И. Об опыте стадийного анализа модернизации//Общественные науки и современность. 2012. № 2. С. 53–65.
11. Мельвиль А. Ю. Демократические транзиты. Теоретико-методологические и прикладные аспекты. М.: Моск. обществ. науч. фонд, 1999. 105с.
12. Минакир П. Экономика регионов. Дальний Восток. М.: Экономика. 848 с.
13. Пригожин И. Стенгерс И. Порядок из хаоса : (Новый диалог человека с природой): пер. с англ. М.: Прогресс, 1986. 226 с.
14. Сухарев О. С. Методология и экономическая политика реструктуризации промышленности: монография. М.: АНЗ, 2000. 180 с
15. Сухарев О. С. Региональная экономическая политика: структурный подход и инструменты (теоретическая постановка)//Экономика региона. 2015. № 5. С. 9–23
16. Теория и методология формирования саморазвивающихся социально-экономических систем. М.: Экономика; Екатеринбург: УрО РАН, 2011. 308 с.
17. Тоффлер Э. Третья волна/науч. ред. П. С. Гуревич. М.: АСТ, 2010. 784 с.
18. Трофимова И. Н. Трансформация отношения центральной и местной власти в процессе децентрализации управления (опыт европейских стран)//Ars Administrandi. 2011. № 2. С. 80–91
19. Уокер Э. Рост благосостояния в мире чувствуют не все//BBC. 2015. 21 січня. URL: http://www.bbc.com/russian/business/2015/01/150119_walker_richer_world.
20. Хантингтон С. Третья волна: Демократизация в конце XX века. М.: РОССПЭН, 2003. 368 с.
21. Швецов А. Н. О новых веяниях и стереотипах прошлого в современной региональной политике// Журнал НЭА. 2011. № 10. С. 158–161.
22. Chuanqi H., Lapin N. Civilization and Modernization. Singapore: World Scientific Publishing, 2015. 180 с.
23. Lipset S. Some social requisites of democracy: economic development and political legitimacy// American Political Science Review. 1959. № 53. С. 69–105 (doi:10.2307/1951731).
24. Robertson R., Lechner F. Modernization, Globalization and the Problem of Culture in World-Systems Theory//Theory, Culture and Society. 1985. № 2/3. С. 103–117.
25. Roxborough I. Modernization Theory Revisited. A Review Article//Comparative Studies in Society and History. 1988. Vol. 30. № 4. С. 753–761.

Надійшла до редколегії 08.09.2016 р.